

10. *Стрингольм А. М.* Походы викингов / А. М. Стрингольм. — Москва : ООО "Изд-во АСТ", 2002. — С. 7—9, 12, 24—25, 30.
11. *Епоха викінгов в Северній Європі.* Історико-археологічні очерки // *Ленінград. Путеводитель.* — Ленінград, 1986. — С. 8, 14—15, 61.
12. *Софія Київська.* Візантія, Русь, Україна. — Київ, 2011. — С. 199.
13. *Русский хронограф.* — Москва, 2008. — С. 28.
14. *Артемюв В.* Славянская энциклопедия / В. Артемюв. — Москва : ОЛМА Медиа Групп, 2011. — С. 139.
15. *Будур Н.* Повседневная жизнь викингов IX—XI века / Наталия Будур. — Москва : Молодая гвардия, 2007. — С. 49, 62.
16. *Горський В. С.* Святі Київської Русі / В. С. Горський. — Київ : Абрис, 1994. — С. 24—26, 48.
17. *Ричка В.* Княгиня Ольга / В. М. Ричка, В. А. Смолий. — Київ : Альтернативи, 2004. — С. 215.
18. *Каганець І.* Пшениця без коколю: Хрестове Євангеліє без вставок і спотворень / І. Каганець. — Київ : Агенція релігійної інформації (АРІ) ; Тернопіль : Мандрівець, 2006. — С. 237.
19. *Щепкин Е.* Порядок престолонаследования у древне-норвежских конунгов : сборник статей / Е.Щепкин. — Москва, 1909. — С. 175, 182.
20. *Гуревич Л. Я.* История и сага / Л. Я. Гуревич. — Москва : Наука, 1972. — С. 48, 100.
21. *Ристе У.* История внешней политики Норвегии : пер. с англ. / Улав Ристе ; науч. ред. В. В. Рогинский. — Москва : Весь Мир, 2003. — С. 137.
22. *Гуревич Л. Я.* Норвежское общество в средневековье / Л. Я. Гуревич. — Москва, 1977 — С. 10, 43.
23. *Розсдаль Э.* Мир викингов / Э. Розсдаль. — Санкт-Петербург : Евразия, 2005. — С. 39.
24. *Наследие варягов.* Диалог культур. Государственный музей-заповедник Московский Кремль. Государственный исторический музей. Стокгольм. — Стокгольм : АЕАА, 1996. — С. 8.
25. *Куза А. В.* Древнерусские городища X—XIII вв. / А. В. Куза. — Москва : Наука, 1996. — С. 40, 254.
26. *Кухаренко Ю. А.* Средневековые памятники Полесья // САИ. — Москва, 1961. — С. 40, табл. 40.
27. *Селезньов В.* Мовні війни: Міф про "зіпсованість" української мови / Володимир Селезньов. — Харків : Віват, 2016. — С. 67.
28. *Історія української культури* / За заг. ред. І. Крип'якевича. — 4-те вид., стереотип. — Київ : Либідь, 2002. — С. 36.
29. *Митрополит Іларіон.* Дохристиянські вірування українського народу : іст.-реліг. моногр. Видання друге. — Київ : АТ "Обереги", 1994. — С. 95.

Надійшла до редакції 3 березня 2017 року

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 070(73=161.2)"1945/2000"(092)

Сергій Козак,

журналіст,

доктор (PhD) Українського вільного університету (Німеччина)

Журналістська, видавнича і громадсько-політична діяльність Олексія Коновала (за публікаціями часопису "Українські вісті")

У статті розглянуто журналістську, видавничу і громадсько-політичну активність відомого діяча української діаспори Олексія Коновала за публікаціями часопису "Українські вісті" (1945—2000 рр., Німеччина, США).

Ключові слова: Олексій Коновал, доробок, діяльність, політична еміграція, часопис.

Серед тих, хто на шпальтах часопису "Українські вісті" (далі — УВ) не лише залишив важливі відомості з історії видання, а й, вважає, створив авторський літопис подій з життя діаспори, особливе місце належить Олексієві Коновалу. Певен, що дослідники оцінюватимуть цю постать як одну з найдіяльніших в історії української еміграції після Другої світової війни. Адже у різні періоди життя він — голова Української революційно-демократичної партії (УРДП), її генеральний секретар, один із засновників Фондації імені І. Багряного, публіцист, автор вагомого журналістського доробку в еміграційній пресі, літературознавець, авторитетний дослідник життя і творчості Івана Багряного та багатьох інших

персоналій української діаспори, благодійник, лауреат міжнародних та всеукраїнських премій (зокрема ім. І. Багряного, ім. В. Сосюри).

Так, увесь цей, хоча й далеко не повний, перелік діянь і номінацій стосується однієї людини — Олексія Коновала, чия багатогранна праця, на мій погляд, доцільно розглядати під кутом зору щонайменше трьох тематичних напрямів: перший — журналістська і редакторська діяльність, другий — дослідницька й видавнича діяльність, і третій — громадсько-політична діяльність.

Прикметно, що своєрідним ключем до розуміння суті всього огрому праці О. Коновала є той факт біографії, що народився діяч в Україні (27 січня 1933 р.),

але його працелюбний рід сповна звів ляхоліть радянської варварської системи, і саме тому ще десятилітнім хлопчиком разом із батьками Олексій був вимушений залишити рідну землю й пліч-о-пліч з тисячами інших представників української політичної еміграції після Другої світової війни опинився на Заході. Власне, не "опинився", а поповнив лави тих українців — політичних емігрантів, які свідомо поставили собі за мету змагатися за державність рідної країни та ствердження національної ідеї спочатку в колах закордонних українців, а згодом і в середовищі материкової України [1].

Найважливішим джерелом, яке підтверджує значущість діянь Олексія Коновала, а також надає можливість дослідити окреслені тематичні напрями його подвижництва, є шпальти часопису УВ [2; 3].

Розглянемо *журналістську і редакторську діяльність* О. Коновала, що насамперед пов'язана з УВ, на сторінках якого надруковано 169 публікацій автора. Перша з них — "Італія очима вояка" (про відвідини молодим українцем О. Коновалом, на той час вояком американської армії, редакції УВ у Німеччині) — побачила світ 22 грудня 1955 р. [4], а остання за часом — "Нова управа комітету з вшанування пам'яті жертв голоду в Україні" — вийшла у числі газети за 28 травня 2000 р. [5]. У цій публікації, до речі, довголітній автор відомого часопису розповів читачам про вшанування пам'яті жертв голодомору в Україні, яке відбулося в Чикаго.

Зрозуміло, що тема спричиненого червоною Москвою голодомору в Україні 1932—1933 рр. була особливо важливою як у житті української еміграції загалом, так і особисто в долі цього автора. Адже, нагадаю, що Олексій Григорович Коновал походить із полтавського роду селянина-пасічника. Родина ледве пережила трагічний 1933 р., але батьки та вся рідня матері (9 осіб), що жили на іншому хуторі, померли з голоду. Діда місцева влада намагалася в усілякий спосіб затягти до колгоспу. Зрештою, забрали все майно, худобу, порозбирали хліви, клуню й повітку та матеріал на нову хату, діда застрелили вночі 1934 р. на пасіці, а вулики з бджолами реквізували. Батька Олексія, Григорія, за так званий непослух радянській владі та небажання йти до колгоспу арештували і заслали на Колиму. Нелегко жилося матері, одноосібниці, з трьома малими синами в старій хаті, в холоді й голоді.

Ось чому втрати мільйонів українців у 1932—1933 рр. для О. Коновала — це не лише тема публіцистичних дописів, а й, безперечно, трагедія його власного роду і його народу, що яскраво підтверджують, зокрема, такі публікації: "Д-р Мейс пише історію голоду 1933 року" (УВ. — 1993. — Ч. 24. — 13 черв.); "Ми обвинувачуємо Москву: [До 40-річчя голоду в Україні]" (УВ. — 1972. — Ч. 32—33. — 6—13 серп.); "Трагедія України 1933 року" (УВ. — 1993. — Ч. 49. — 19 груд.) та ін. Не випадково О. Коновал передав впливовим діячам у Сенаті та Конгресі США, а також працівникам телебачення і преси книжку В. Гришка про голод в Україні англійською мовою.

Ще одна важлива у творчому доробку тема — діяльність Об'єднання української демократичної молоді (ОДУМ) на теренах США і Канади. Її розкрито

щонайменше у кількох десятках публікацій. Варто уточнити, що оскільки Олексій Коновал тривалий час був редактором "Сторінки ОДУМу" в часопису УВ (1962—1973 рр.), а отже не завжди ставив підпис під власними матеріалами про події з життя цього молодіжного об'єднання, що регулярно виходили на редактованих ним тематичних шпальтах, то маємо підстави доповнити загальний творчий доробок журналіста у виданні з 169-ти до принаймні 220-ти дописів.

Значний масив публікацій дає змогу залучити ім'я О. Коновала до кола найактивніших авторів газети УВ за всю історію її існування. Мало того: якщо брати до уваги його співпрацю з іншими еміграційними часописами ("Нові дні", "Свобода", "Українське життя", "Молода Україна" та ін.), то творчий доробок публіциста варто розглядати як один із найпомітніших у журналістиці української діаспори за весь період після Другої світової війни; велика частина матеріалів — це статті, які стосуються політичного, громадського і культурного життя української еміграції.

Тематично-жанрова палітра публікацій О. Коновала доволі широка. Окрім згаданих ("Голодомор", "ОДУМ"), його творчість торкається й таких тем: аналіз завдань і мети української політичної еміграції, сторінки української історії, діяльність діаспорних установ, зокрема науково-освітніх закладів, життя і творчість Івана Багряного, портрети митців українського закордоння, оповіді про цікаві міста і місця світу тощо. Журналісту належать цікаві матеріали про письменників: Анатолія Юриняка, Юліяна Мовчана, Катерину Перелісну, Михайла Ситника, Мар'яна Дального, Івана Багряного, Василя Гришка, Віталія Бендера, Олександра Скопа та інших відомих діячів української діаспори.

До жанрів, у яких О. Коновал найчастіше працював, належать: репортаж, інформація про події, кореспонденція, звіти про діяльність громадсько-політичних установ, доповіді на зібраннях, подорожні нариси, звернення, статті, огляди тощо.

Важлива деталь: відстань у часі між першою та останньою публікаціями (1955—2000) Олексія Коновала в часописі УВ — аж 45 років, тобто йдеться про цілу епоху у висвітленні одним автором життєдіяльності української громади у світі, насамперед у США. Втім, і після завершення видання УВ він не припинив журналістської активності: з 2000-го і дотепер редагує "Бюлетень Фондації ім. І. Багряного", а також є редактором "Сторінки Фондації ім. І. Багряного", яка щомісяця виходить на шпальтах часопису "Свобода", а ще — після проголошення незалежності — є автором періодичних видань України ("Слово Просвіти", "Дивослово", "Літературна Україна" тощо), в яких висвітлює різноманітні аспекти історії та сучасного життя української діаспори.

Окрім власного прізвища (О. Коновал, Ол. Коновал, Олексій Коновал), він підписував дописи псевдонімами (зокрема Ол. Сергієнко, Око), криптонімами (зокрема О. К.) або подавав матеріали без будь-якого підпису, зокрібно, якщо йшлося про статті на тематичних сторінках, відповідальним редактором яких він був.

Для ширшого огляду співпраці О. Коновала з періодичними виданнями діаспори варто додати, що робота не обмежувалася лише написанням і пуб-

лікацією матеріалів. Зокрема, у 1960-х у газеті "Українське життя" (Чикаго) він редагував "Куток одумівця" та тижнево вів власну рубрику під назвою "Чи відомо Вам?", а в газеті "Свобода" (Джерсі-Сіті) редагував "Літопис ОДУМу". У різні роки О. Коновал був членом редакційних колегій низки часописів ("Українські вісті", "Нові дні", "Молода Україна"), брав найдіяльнішу участь в організації їхніх ювілеїв, а також інших заходів, спрямованих на зміцнення матеріальної бази, а отже — і на довготривале існування цих та інших періодичних видань. Окрім того, в 1971—1975 рр. активно співпрацював з "Голосом Америки".

Значну частину творчого доробку О. Коновала присвячено Іванові Багрянному. Причому багрянніану цього автора варто розглядати не лише в контексті аналізу його статей на зазначену тему, а під значно ширшим кутом зору, який і дає підстави перейти до другого напрямку його творчості, а саме — *дослідницької й видавничої діяльності*.

Шлях Коновала-дослідника і Коновала-видавця бере початок від Коновала-журналіста. Попри те, що його статті на тему "Іван Багрянний" і становлять важливий етап у вивченні, приміром, еміграційної багрянніани на сторінках часописів діаспори, він не обмежився публікаціями в пресі, а пішов далі, ґрунтовно опрацювавши епістолярій поета, прозаїка і політичного діяча, зібрав на позовних сторінках періодики всі без винятку його публіцистичні статті (їх кількість вимірюється сотнями), організував листування з тими, хто знав І. Багряного і близько спілкувався з ним, зібрав спогади, уточнив важливі подробиці біографії та деталі діяльності. У підсумку цього величезного обсягу роботи О. Коновал упорядкував і видав том "Публіцистики" [6] і два томи "Листування" Івана Багряного [7]. Ці фоліанти мають прикмети наукових видань, а саме: іменні покажчики, корпус уточнень і приміток, тобто весь потрібний у виданнях такого типу довідковий апарат — отже, можна лише уявити трудомісткість цієї праці.

Саме ці фундаментальні видання і є нині тією, певне, найважливішою (насамперед довідково-бібліографічною) базою, яка дає змогу робити наступні кроки у науковому дослідженні не лише життя і творчості І. Багряного, а й значно ширшого спектра проблематики як української діаспори, так і загалом націєтворчих процесів у середовищі українського суспільства. Підтвердженням цього є хоча б численні статті вітчизняних дослідників, в яких уміщено посилання на спадщину, яку підготував О. Коновал. Водночас вражає й широта сфери застосування науковцями матеріалу, який ним напрацьовано, йдеться-бо і про історію журналістики, і літературознавство, і мовознавство, і бібліографістику, і книгознавство тощо¹.

Здійснивши подвижницьку працю з упорядкування публіцистичної та епістолярної спадщини Івана Багряного ("Листування" Івана Багряного у 2-х томах (2002), "Публіцистика" Івана Багряного (1996)), О. Ко-

новал також уклав том матеріалів "Українська революційно-демократична партія (УРДП—УДРП) (1997) [8], "Альманах-збірник ОДУМу" (1965), "Збірник на пошану Григорія Китастого", а також збірник музичних творів "Вставай, народе!" (обидва — 1998), є автором низки бібліографічних та іменних покажчиків, передмов до багатьох важливих видань. Саме за його сприяння в Україні побачили світ твори Івана Багряного, Василя Гришка, Віталія Бендера, Михайла Воскобійника та інших літераторів українського закордоння, як і письменників Розстріляного Відродження та дисидентів і правозахисників. О. Коновал — співініціатор видання унікального проекту "Сторінками газети "Українські вісті", завдяки чому побачили світ такі важливі для нашої культури видання, як "Українська планета Ді-Пі", "Українська еміграція", "Українська література у вигнанні", "55 років: боротьба, правда, гідність і — перемога!", "З Шевченком на чужині" тощо. З текстами О. Коновала (передмови, вступні статті, післяслово) вийшли, зокрема, й видання "Від "Скельки" до "Буйного вітру" (2016) та "Іван Багрянний. Виставка в школі, гімназії, університеті" (2017), які знайшли широкий відгук серед наукової спільноти.

Олексій Коновал є автором книжки публіцистичних статей, яка 2012 р. вийшла в Києві і не випадково має назву "В ім'я України" [9], адже й вся його діяльність — це праця в ім'я Батьківщини. Такий висновок особливо виразно простежується під час розгляду третього напрямку діяльності О. Коновала, а саме — його *громадсько-політичної активності*.

Сторінки часопису УВ дають змогу уточнити такі факти й етапи праці діяча для української громади: з 1967 р. — член УРДП, у 1970—1990-х — генеральний секретар ЦК УРДП, у 1995—2000 рр. — голова УРДП. Співзасновник Фондації імені І. Багряного, з 1991-го — її скарбник та пресо-інформаційний член. Активний член ОДУМу, очолював чиказьку філію об'єднання. Це саме ОДУМ, активним учасником діянь якого був О. Коновал, ініціював заходи щодо висунення творів І. Багряного на Нобелівську премію. І, за свідченнями фахівців, заходи увінчалися б успіхом, якби не смерть українського письменника, що настала вже після того, як Комітет отримав його перекладені твори, але помертню цю високу нагороду не призначають [10].

Понад десять років праці О. Коновал присвятив суботній школі українознавства, в якій викладав суспільствознавство, мову, історію та літературу, й одночасно впродовж п'яти років був директором школи в Чикаго. Усі його діяння — це зразок звитяжництва українського духу. До слова, нещодавно Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет нагородив славетного представника українства орденом Христа Спасителя за віддану громадянську позицію.

Варто уточнити, що за фахом О. Коновал інженер-проектувальник (навчання у школі він розпочав ще в Україні, продовжував у гімназіях Ельвангена та Нового Ульма в Німеччині, виїхавши до США, здобував освіту в Іллінойському університеті, а після дворічної повинності в американській армії перейшов до Іллінойського інституту технології, який закінчив 1960 р.), отож громадсько-політичній діяльності на ниві українства присвячував себе у вільний від основ-

¹ Прикладом вагомості такої праці є наукові збірники "Від "Скельки" до "Буйного вітру" (2016), "Мовний всесвіт Івана Багряного" (2016), автори яких — літературо- і мовознавці — представляють власні дослідження, спираючись на видання, що їх упорядкував О. Коновал.

ної праці час, й не за заробітну плату, а винятково за покликом душі й серця. Належить до тих, хто живе з "Україною в серці", у такому самому дусі виховав і власних дітей та онуків. Для майбутніх дослідників біографій знакових постатей української діаспори додамо, що тривалий час родина Коновалів мешкала поблизу Чикаго, в штаті Іллінойс, а 2013-го Олексій Коновал з дружиною пані Марією переїхали до міста Форт-Маєрс (штат Флорида, США).

Частиною громадсько-політичної праці О. Коновала давно стала організаційна діяльність задля благодійної допомоги Україні. Нагадаємо, що з-поміж іншого він опікувався й збором коштів на пам'ятник відомому бандуристові Григорієві Китастому, потім — організацією його виготовлення та встановлення, а згодом — і пам'ятником "Жертвам голоду" біля Чикаго. Ще раніше він був серед тих, хто зробив відчутний внесок у купівлю будинку для редакції часопису УВ у Детройті. Згодом належав до активістів Товариства приятелів Руху в Чикаго — одного з найдіяльніших на американському континенті, яке суттєво сприяло незалежницьким процесам в Україні наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр. Дарма, що Олексій Коновал творив і творить поза Україною, його справи — це дзеркало її незнищеного духу [11].

Показово, що діяльність О. Коновала поцінували в різних виданнях такі авторитетні діячі української культури, як директор інституту української мови АН України П. Гриценко, лауреат Шевченківської премії В. Базилюк, академік І. Дзюба. А Шевченківський лауреат М. Слабошпицький назвав його "людиною-справою", тобто людиною, для якої одним із найголовніших особистих "культів" є саме справа. Якщо хочемо дати чомусь лад, довести щось до пуття, то найкраще це робити саме з такими, як Олексій Коновал [12].

Краще й не потвердити надійності того, коли постає питання, з ким тобі треба співпрацювати. До речі, в активі О. Коновала чи не вся так звана рутинна, чорнова робота в Організації демократичної української молоді, і в Українській демократичній революційній партії, і у Фундації імені Івана Багряного. Саме подвижникові належить справа збереження, упорядкування і передачі для подальшого опрацювання і зберігання діаспорних архівів (документація організацій, автографів листів, примірників першодруків тощо) таким авторитетним адресатам, як УВАН (Нью-Йорк), дослідницька бібліотека Києво-Могилянської академії, Державний музей-архів літератури та мистецтва України, відділ рукописів Інституту літератури АН України, а також редакціям і навіть районним бібліотекам з багатьох куточків України.

Особливість діянь О. Коновала полягає в тому, що всі його публікації, упорядковані видання, кожна справа у всіх напрямках діяльності об'єднані одним єдиним цілим — національним єством, яке йде у нього від болю за визволення українського народу з-під московської кормиги. Непохитна віра у відновлення і ствердження української державності була і є рушійною силою кожної справи цієї непересічної особистості.

Внесок О. Коновала важко переоцінити. Огляд трьох найважливіших, з нашого погляду, напрямів його діяльності (журналістський, дослідницький і видавничий, громадсько-політичний) підтверджує й те, що життя цієї людини увібрало стільки перипетій, що їх вистачить на кілька біографій. Пишучи про Олексія Коновала, розумієш: як багато може зробити одна людина, жертвовно присвятившись дорогій для неї справі. А справа ця — рідна Україна, її сила і воля.

Список використаної літератури

1. Козак С. Теплий вітер із Флориди : [про Олексія Коновала] / Сергій Козак // Коновал О. В ім'я України: упоряд. С. Козак. — Київ : Літ. Україна, 2013. — С. 3—5. — (Бібліотека газети "Літературна Україна". — 2013. — № 6).
2. Дзюба І. Енциклопедія українського опору / Іван Дзюба // Козак С. "Українські вісті" в Європі й Америці (1945—2000) : бібліогр. покажч. змісту газети "Українські вісті" : у 2-х т. / Сергій Козак. — Київ : Літ. Україна : Ярославів Вал, 2010. — Т. 1. — С. 3—10.
3. Історія української діаспори на сторінках часопису "Українські вісті" (Німеччина, 1945 — США, 2000) : сист. покажч. змісту : у 3-х т. / Сергій Козак. — Київ : ЛітУкраїна книжкова, УкрВидСпівка ім. І. Багряного, 2017. — Т. 1. — 656 с.
4. Коновал О. Італія очима вояка / Ол. Коновал // Укр. вісті. — 1955. — Ч. 106. — 22 груд.
5. [Коновал О.]. Нова управа комітету з вшанування пам'яті жертв голоду в Україні / Ол. Сергієнко // Укр. вісті. — 2000. — Ч. 22. — 28 трав.
6. Логвиненко О. Найповніший том праць Івана Багряного: [про "Публіцистику" І. Багряного, упорядкування О. Коновала] / Олена Логвиненко // Укр. вісті. — 1996. — Ч. 28. — 14 лип.
7. Багрянний І. Листування: в 2 т. / Іван Багрянний. — Київ : Смолоскип, 2002. — Т. 1. — 2002. — 706 с. — Т. 2. — 2002. — 556 с.
8. Українська революційно-демократична партія (УРДП—УДРП) : зб. матеріалів і док. / упоряд. О. Коновал. — Чикаго — Київ : Фундація ім. Івана Багряного, 1997. — 856 с.
9. Коновал О. В ім'я України: упоряд. С. Козак / О. Коновал. — Київ: Літературна Україна, 2013. — С. 3—5. — (Бібліотека газети "Літературна Україна". — 2013. — № 6).
10. Заходи надання Нобелівської премії І. Багряному: [про ініціативу ОДУМу] // Укр. вісті. — 1971. — Різдво. — Ч. 1/2.
11. Мовчан Ю. Олексієві Коновалові — 65: [про ювілей відомого громадського діяча і літератора] // Укр. вісті. — 1998. — Ч. 4. — 25 січ.
12. Слабошпицький М. Індійського літа в Америці: біографічні профілі / Михайло Слабошпицький. — Київ : Літ. Україна, 2016. — С. 100—103. — (Бібліотека газети "Літературна Україна". — 2016. — № 20).

В статтє на основе анализа публикаций газеты "Українські вісті" (1945—2000 гг., Германия, США) рассмотрена журналистская, издательская и общественно-политическая деятельность известного деятеля украинской диаспоры Олексия Коновала.

The article observed journalistic, publishing and public-political activity of the well-known figure of the Ukrainian diaspora, Oleksiy Konoval, according to publications of the "Ukrainian News" (1945—2000, Germany, USA).

Надійшла до редакції 26 липня 2017 року